

Emily Michelson:
*Catholic Spectacle and Rome's Jews Early
Modern Conversion and Resistance*

(PRINCETON: PRINCETON UNIVERSITY PRESS, 2022)

Michelson könyve megkísérli, az ez idáig ebben a témában nem alkalmazott, zömében primer források felhasználásával bebizonyítani, hogy a római zsidóknak szóló térítő prédikációk elengedhetetlen „kellékei” voltak a kora újkori katolikus egyház formálódásának.

A tizenhatodik századtól kezdve a római zsidókat arra kényszerítették, hogy minden szombaton részt vegyenek a katolikus prédikációkon, amelynek végső célja a megtérítésük volt. Kényszerítették őket arra, hogy tömegesen vonuljanak a templomokba és végigüljék a szertartásokat, továbbá, hogy a helyi keresztények, továbbá a külföldről érkezett látogatók előtt gúny tárgyává tegyék őket. Michelson eddig figyelmen kívül hagyott kéziratok sokaságából merítve rekonstruálja a heti rendszerességgel kötelezően hallgatózó prédikációk dinamikáját Rómában. Ahogy a katolikus egyház világméretű missziókba kezdett, a zsidóknak szóló prédikációk egyedülálló lehetőséget kínáltak arra, hogy meghatározzák és megvédjék az egyház új, diadalmas, globális szemléletét. Rómában presztízsszerűvé váltak ezek az események. A város legfontosabb szervezetei bőkezű támogatást biztosítottak ahhoz, hogy ezek a látványos prédikációk hétről hétre megvalósulhassanak. Az esemény annyira népszerűnek bizonyult, hogy a Rómába más országokból érkezők anyagilag is hozzájárultak a látványosságoknak a fenntartásához, és így a külföldiek pedig egyre lelkesebben látogatták az eseményeket. Válaszul a zsidók minden rendelkezésükre álló eszközt felhasználva tiltakoztak és ellenálltak, hogy nemtetszésüket kifejezzék. Emily Michelson új megvilágításba helyezte a római gettóban történő kényszerprédikálás kérdését is. A szerző amellet érvel és nem kevesebbet állít, mint, hogy a zsidóknak szóló térítő prédikációk alapvető szerepet játszottak a kora újkori katolikus identitás kialakulásában.

Emily Michelson egészében tekinti át a római gettóban történő kényszerprédikálás kérdését. A kényszerterítésekről és az egyes prédikátorokról számos tudós írt már, továbbá arról a sok megtértről is, akik felszólaltak korábbi vallásuk ellen. Michelson abban újít, hogy a téma egészét átfogóan közelíti meg és úgy integrálja számos prédikátor munkáját, hogy közülük néhányukra külön is kitér.

A római zsidóknak szóló, a katolikus hitre való áttérést sürgető szónoklatok, prédikációk kötelezőek voltak. Körülbelül 250 éven át hetente tartották őket nyilvánosan.

A prédikációk tartalma teológiai célzatú és gúnyosan ellenséges volt a zsidókkal szemben. (1.) A prédikációk nem csak zsidóknak szólhattak, hanem a keresztény nézelődők tömegeinek, római lakosoknak és más keresztényeknek is, akik szintén rendszeresen részt vettek ezeken az eseményeken. Rómában a térítő prédikáció szerepe a zsidó hitről való nyilvános áttérés volt. A vallásos, zsidó emberek életét és lelkét akarták átalakítani, és testüket is, mivel, ha megkeresztelkedtek, később keresztény utódokat hozhattak a világra. A prédikációknak valójában az volt a céljuk, hogy a zsidó ember keresztény lélekként születhessen újjá. A nyilvánosságra pedig azért volt szükség, mert a római katolicizmus a diadalát a zsidók megtérítésével kívánta érvényesíteni.

Róma az ott élő lakosság büszkesége lett, amíg a zsidók számára a megtartott prédikációk továbbra is nemkívánatos kényszer maradt. Ugyanakkor, szükségszerűen mégis elősegítette a kreatív zsidó ellenállás hagyományának a kialakulását. A zsidóknak szóló igehirdetések mindenekelőtt a katolicizmus új aspektusainak megvitatására és védelmére szolgáltak, amelyek meghatározták a kora újkori korszakot. A prédikációk ideális magyarázatot nyújtottak annak megfogalmazására, sőt hirdetésére, hogy mit jelentett a katolicizmus a reformáció utáni világban. Erre a célra egyetlen eszköz sem lett volna alkalmasabb, mint az, hogy a zsidókat kényszerítsék hitük elhagyására, és erőszak által áttérítsék őket a keresztény vallás gyakorlására.

A könyv a kora újkori római katolicizmus történetét olyan módon tekinti át, hogy annak középpontjában a zsidóság és a római zsidók állnak. A kora újkorban a város, Róma újrateremtette magát, mint a jámborság jelzőfőnye, ahonnan a kegyességet és a feltámadó, globális, diadalmas katolicizmust hirdette. A protestáns fenyegetés és a Trentói Zsinat után a pápaság és más vallási intézmények tudatosan törekedtek arra, hogy a várost a keresztény erény mintaképévé alakítsák át. Erőfeszítéseik nemcsak az új áhítati tevékenységek előmozdítását hozták magukkal, és a város újjáépítését, hanem a kívülállók, a zsidók státuszának szabályozására tett új kísérleteket is, a szegregáció vagy integráció révén. Róma gettóját ebben az időszakban, 1555-ben hozták létre, egy sor térítő intézkedés közepette. A szereplők és események bemutatása révén a szerző feltárja azt a pezsgő és erőszakos miliőt, amely a térítő prédikációk háttérét adta. A könyv egyedisége, hogy eddig ismeretlen megtérési prédikációkat és a hozzájuk tartozó kéziratokat vizsgál és mutat be.

A szerző olyan különböző tudományterületek eredményeit és eszköztárát alkalmazza együttes módon, mint például a judaisztika és az egyháztörténet, továbbá a társadalomtudományi és teológiai perspektívák, valamint a lokális és a globális történelem. Arra is törekszik, hogy egyensúlyt teremtsen az emberek története és a szövegek háttértörténete között, amennyiben ezek egyáltalán szétválaszthatók. Michelson úttörő kutatásai a vallási áttérésektől a globális katolicizmusig terjednek a kora újkorban. Ennek jegyében a könyv két régóta fennálló történetírói és val-lástörténeti kihívásra is képes érdemben reagálni, amelyek a zsidóknak az európai

történelemben elfoglalt helyével kapcsolatosak. Az első probléma az, hogy a tudósok a kora újkori Európa történelmét továbbra is elszigetelten kezelik más történelmi témáktól. A második kihívás a „képzeletbeli” zsidókkal kapcsolatos, ahogyan Michelson hívja őket. A hittérítő retorika ugyanis képzeletbeli zsidókat idézett meg a valós zsidók jelenlétében, a valóságos zsidókkal szemben. Amikor a prédikátorok a képzeletbeli zsidókat muszlimokhoz vagy pogányokhoz hasonlították, a Rómában élő valóságos zsidók kézzelfogható következményeket szenvedtek. A vallástörténeti és teológiai megközelítések szintézisének segítségével a könyv az élő, nem képzeletbeli zsidók, az élő keresztények és a kereszténység hármasság kölcsönhatását vizsgálja. Először is megmutatja, hogy Róma globális missziója mennyire támaszkodott a zsidósággal való kapcsolatára, mind elméleti, mind gyakorlati szempontból. Másodszor, bemutatja, hogy a képzeletbeli és a hús-vér zsidók egymást átfedő szerepeket töltöttek be a kora-újkori Rómában. Harmadszor, feltárja, hogyan válhatott a sajátos helyi kontextus is univerzálissá. E hármasság kölcsönhatás mintái, ahogyan Rómában meghatározták, létrehoztak egy olyan erőteljes paradigmát, amelyet aztán univerzálisan lehetett alkalmazni a globális egyházra és annak missziós céljaira. Végül soron mind a képzeletbeli, mind a valóságos zsidók ilyen módon elősegítették a kora-újkori katolikus identitás megfogalmazását.

Róma városának az egyház példamutató fővárosává, egy új Jeruzsálemmé való átalakítása volt a cél Michelson szerint. Ezen erőfeszítések középpontjában a zsidókat célzó átfogó térítési kampány állt. A római zsidóknak szóló kényszerprédikációt ezért a kora-újkori Róma egészét jellemző megtérési erőfeszítések emblémájának kell tekinteni. (17.) A könyv 2. fejezetében az író ismerteti azt a sokféle mecénást és támogatót, akik ezt a folyamatot életben tartották. (62.)

A 3. fejezetben a térítő prédikátorok változatos és olykor szokatlan pályafutását mutatja be, akik a kezdeti időkben a legkülönbözőbb társadalmi háttérrel rendelkeztek. (97.) Ezeknek az személyeknek a jellemzése és életük rekonstrukciója során a fejezetben arról is információt kapunk, hogy a zsidóknak szóló prédikációk hamar presztízsponttá váltak a prédikátorok számára, ugyanis, akik a zsidóknak szónokoltak, elismerést és megbecsülést váltottak ki a római keresztény lakosok szemében.

A 4. fejezetben azt részletezi, hogyan váltak ezek a különféle bámészkodók, a helyi rómaiak és az idegen földről ide látogatók elegye, éppoly célközönséggé, mint a zsidók (125.)

Az 5. fejezetben (163.) azokat a középkori európai precedenseket veszi számba, amelyek a „képzelt judaizmust” a keresztény gondolkodásban tartós és erőteljes fogalomként rögzítették. A 6. fejezet témája Boncompagni Corcos, a tizenhetedik század végének tekintélyes hittérítő prédikátora, aki csaknem negyven éven át töltötte be pozícióját. (202.) Kézírtas prédikációi eddig teljesen ismeretlenek voltak a modern tudósok számára, így szerzőnk az új eredmények érdekében felkutatta és elemezte azokat.

Összefoglalva, Michelson könyve az erőszak, a trauma és a tragédiák történetét rekonstruálja, amelyet olyan emberek követtek el, akik szilárdan hitték, hogy helyesen és erkölcsösen cselekednek. A szerző véleménye az, hogy ez a társadalmi és vallási jelenség mindmáig létezik és megfigyelhető a különböző társadalmakban.

A római zsidóknak szóló prédikációk ideális eszközt jelentettek mind a katolikusok számára, mind Rómának. A zsidóság régóta egyfajta teológiai szerepet töltött be. Ez alapján ők voltak a kereszténység kezdetén Jézus messiási személyét elutasító judaizmus élő szimbólumai, akik „túléltek” a kereszténységet, ugyanakkor a prédikációk hatására jövőbeli keresztényekké válhattak, ezzel támogatva az egyház teológiai igazságának ügyét és Róma hittérítő tevékenységét. (267.) Michelson kiemeli, hogy a zsidóknak szóló prédikációk kezdettől fogva erkölcsileg kudarcra voltak ítélve és csak abban az értelemben tekinthetők hatásosnak, ha a siker mércéje a megtérítettek létszáma. A könyvet mindenki számára jószívvel ajánlhatjuk: érdekfeszítő és informatív olvasmányként szolgálhat mind a téma és a korszak iránt érdeklődő laikusok, mind a témával foglalkozó kutatók számára.

Szabó Kitti